

Universitatea Babeș-Bolyai
Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării
Școala Doctorală de Științe Politice și ale Comunicării

Rezumatul tezei de doctorat

**Reflectarea migrației provocate de genocidul armean în
presa română și maghiară**

Coordonator

Prof. dr. habil. Zoltán Tibori-Szabó

Doctorand

Zsanett-Krisztina Vákár

Cluj-Napoca

2024

Rezumat

Tragedia armenilor din Imperiul Otoman a fost primul genocid al secolului XX, punctul culminant al unui proces de exterminare în masă și curățare etnică care a avut loc între 1915 și 1923. Tragedia a implicat execuția a aproximativ un milion și jumătate de armeni, deportarea a încă o jumătate de milion și convertirea forțată la islam a încă o jumătate de milion. În plus, supraviețuitorii genocidului s-au trezit emigranți forțați, fără hrană, îmbrăcăminte sau alte bunuri, trăind în condiții oribile, inumane. Numărul lor este estimat la 800.000. Ei au format o masă de oameni care, împreună cu alte națiuni strămutate după Primul Război Mondial, au devenit o problemă pentru multe țări. O problemă pe care structurile statale ale vremii erau incapabile să o abordeze și pe care organizațiile de ajutor umanitar, în parteneriat cu rețelele misionare, au încercat, prin urmare, să o rezolve. Astfel, Liga Națiunilor a fost nevoită să se bazeze pe umanitarismul modern, în timp ce Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR) a fost creat în 1921 pentru a salva, printre altele, membrii supraviețuitori ai comunității armenice și a gestiona migrația globală. Situația armenilor a fost complicată și mai mult de absența unui stat armean independent care să acționeze în numele emigranților forțați. Întrucât acest flux migrator a afectat România și Ungaria în moduri diferite, a fost interesant să se examineze modul în care presa române și presa maghiară contemporană a reflectat situația tragică a armenilor și, în special, percepția lor asupra acesteia. În acest scop, teza examinează și compară șase cotidiane contemporane care acoperă o perioadă de aproape cincizeci de ani.

Cercetarea de presă din această teză urmărește să cartografieze măsura în care genocidul comis de turcii otomani, în principal sub acoperirea Primului Război Mondial, și consecințele acestuia au ajuns în presa din regiunea noastră. Se poate afirma că de fapt cunoașterea evenimentelor genocidului armean (1915-1923) în regiunea noastră nu face parte integrantă din conștiința publică. Mai mult, cunoașterea evenimentelor genocidului armean (1915-1923) nu face parte integrantă din conștiința publică în țara noastră. De exemplu, dacă luăm în considerare cunoașterea universală a istoriei Holocaustului, care, în multe privințe, a fost realizat într-un mod similar, genocidul armean poate fi considerat mult mai puțin cunoscut. Deși prezenta teză nu poate răspunde, prin metodele utilizate, la motivele acestei situații, ea poate pune în lumină măsura în care această subinformare este legată de presa contemporană. Prin urmare, prima întrebare de cercetare este dacă subinformarea menționată se datorează faptului că presa contemporană nu a relatat deloc, sau a relatat doar parțial, despre ororile petrecute în Imperiul Otoman. Următoarea întrebare de cercetare explorează măsura în care rezultatele ar putea fi

distorsionate de faptul istoric că, în timpul Primului Război Mondial, Ungaria a fost legată de un acord de război care a impus o cenzură severă a presei. Imperiul Austro-Ungar a fost un aliat al turcilor în Primul Război Mondial, iar prima ipoteză presupune că presa maghiară a denaturat informațiile despre refugiații armeni prin presiunea cenzurii militare, și anume că nu a prezentat o imagine exactă. Această ipoteză nu se aplică întregii perioade studiate, ci mai ales anilor de război și primilor unu sau doi ani care au urmat. Dar din moment ce cele mai criminale faze ale genocidului au fost comise sub acoperirea războiului mondial, este o întrebare importantă modul în care presa maghiară a prezentat acești câțiva ani.

A doua ipoteză este că, întrucât România nu a fost aliată cu turcii și a intrat în război de partea Antantei abia în 1916, presa românească este susceptibilă să prezinte persecuția armenilor cu mai multă acuratețe și fidelitate istorică. Desigur, și acest fapt trebuie tratat corect, deoarece România a fost inamicul turcilor în timpul războiului mondial și, prin urmare, este posibil ca presa română să folosească o propagandă incendiară împotriva turcilor. Cu toate acestea, putem prezice cu siguranță că abordarea problemei de către cotidienele bucureștene va fi mai corectă și mai fidelă din punct de vedere istoric.

În cele din urmă, a treia ipoteză, și poate cea mai importantă, este că relatările din ziare arată clar că armenii au fost forțați să devină refugiați deoarece turcii nu numai că au refuzat să îi lase să trăiască nestingheriți, dar i-au și jefuit, persecutat și ucis în masă. Teza presupune că, în ciuda faptului că în majoritatea cazurilor evenimentele nu au fost raportate ca evenimente curente sau în timp real, va fi posibil să se concluzioneze din articolele în ansamblu că turcii intenționau să extermine toți armenii. De asemenea, este important de remarcat faptul că, în mod evident, nu se putea aștepta ca jurnaliștii de la acea vreme să se refere la seria de evenimente drept genocid, deoarece, după cum știm, termenul a fost inventat abia mai târziu, după 1945. Toate acestea sunt discutate în detaliu în primul capitol al acestei teze.

Înainte de a cartografia presa, a fost necesar să se exploreze în profunzime și în detaliu contextul istoric și geopolitic al problemei. Deși această teză, prin utilizarea metodelor caracteristice cercetării presei, este în primul rând legată de domeniul științelor comunicării, este incontestabil că subiectul este inseparabil de contextul său politic și istoric. O cunoaștere aprofundată a acestor informații de fond este esențială, în primul rând, deoarece aceste informații sunt cele care ne vor ajuta să înțelegem pe deplin diferitele articole de ziar studiate în cursul cercetării de presă. Din acest motiv, capitolele istorice și geopolitice din partea teoretică a tezei, precum și capitolele privind studiile armenesti, dreptul internațional, umanitarismul și,

uneori, psihologia, primesc la fel de mult accent ca și analiza presei. Acesta este motivul pentru care istoria poporului armean este prezentată în primul capitol prin intermediul unui studiu de sinteză. Aici, disertația discută, de asemenea, importanța armenilor ca grup de oameni dintr-o perspectivă globală și amenințările frecvente la adresa integrității și securității țării lor de către puterile înconjurătoare de-a lungul secolelor. Dar cel mai important subcapitol este cel care explică modul în care au trăit armenii după ce regiunile centrale și vestice ale Armeniei au fost absorbite definitiv de Imperiul Otoman în 1639.

Pentru o discuție multidimensională a existenței minorității și a dezvoltării problemei armene care s-a desfășurat în secolul al XIX-lea, am folosit lucrările unor autorități distinse și respectate precum Hovannasian, Bounmotian, Gazdovits, Kempler, Balakian și de Zayas. Abia după aceasta se trece la o discuție a evenimentelor genocidului în sine. Într-adevăr, în cel de-al doilea capitol, teza acordă atenție nu numai ideologiei naționaliste extreme care a stat la baza succesiunii evenimentelor, ci discută și legăturile de cauzalitate dintre diferitele etape ale genocidului, cu referire specială la numărul victimelor. În acest fel, se descriu cele două serii de evenimente precursoare ale genocidului, și anume masacrele Hamidiene și de la Adana, și apoi cele două faze ale genocidului, care au ținut o omogenizare etno-religioasă specifică, sistematică: genocidul tinerilor turci (1915-1918) și masacrele kemaliste (1920-1923). Aceasta se bazează pe cărți de referință și studii realizate de autori precum Cohan, Zayas, Kránitz, Marshlian, Aghbashian, Hovhannisyán, Mouradian, Kunth, Akçam, Kévorkian, Hovannasian, Astourian, Merenics, Bounmotian și Balakian, printre alții.

În următoarele două capitole, vom analiza poziția făptuitorilor, responsabilitatea, recunoașterea și nerecunoașterea genocidului, precum și consecințele sale internaționale, pe baza constatărilor lui Morgenthau, Akçam, Aghbasian, Çiçek, Çora, Suny, Mouradian, Avedian, Hovannisyán, Melson, Hovhannisyán, Poósz și a Muzeului Memorial al Holocaustului din Statele Unite. Deoarece literatura de specialitate face paralele între tragedia armeană și Holocaust în mai multe puncte ale discuției sale despre evenimentele genocidului armean, această teză va aborda cele două genociduri dintr-o perspectivă comparativă pe parcursul acestor două capitole. Mai ales în subcapitolele care descriu făptașii, poziția turcilor otomani, încercările acestora de a mușamaliza evenimentele și negarea instituționalizată. De asemenea, în subcapitolele în care sunt prezentate cercetările recente privind cauzele impunității și complicitatea Germaniei imperiale, majoritatea bazate pe lucrările lui Ihrig, Gust, Kieser, Kurt și Kránitz. În același timp, desigur, atunci când discutăm despre consecințele genocidului, este esențial să explorăm

procesele internaționale de migrație forțată și importanța activității organizațiilor umanitare. Lucrările lui Arachelian, Baser și Swain, Okkenhaug, Prisac și Xenofontov, Sahakyan, Watenpough, Dakessian, Bjørnlund și Prisac au fost de mare ajutor în acest sens.

Următorul capitol, al șaselea, este dedicat în întregime armenilor care au devenit refugiați după genocid, inclusiv măsurilor politice luate la nivel internațional pentru primirea lor de către diferite state. Astfel, aceste subcapitole clarifică, în principal, aspecte politice, de refugiați și juridice la nivel global, pe baza lucrărilor academice ale lui Lemkin, Jones, Kránitz, Birkás, Dărăban, precum și a documentelor oficiale ale Secretarului General al Națiunilor Unite, ale UNHCR și ale legislației din Ungaria și România. Această secțiune include, de asemenea, o descriere a imigrației armenilor atât în România, cât și în Ungaria (inclusiv Transilvania), cu un accent special pe atitudinea conducerii ambelor țări față de emigranții armeni forțați. Disertația urmărește traseul armenilor sosiți în regiune, de la primele sosiri până la sosirea conaționalilor lor armeni care au fost nevoiți să se refugieze după genocid. În acest sens, pe lângă munca de cercetare mult menționată a lui Gazdovits, Dărăban, Prisac, Xenofontov și Kránitz, experții Kovács, Pál, Szimonján, Ionescu, Nastasă-Kovács și Tarján au furnizat, de asemenea, informații utile.

Aceste capitole ale tezei au fost elaborate în detaliu, iar acest lucru se datorează faptului că, pentru a discuta într-un mod semnificativ acoperirea mediatică a migrației post-genocid, trebuie mai întâi să înțelegem genocidul în sine. Ulterior, în capitolul șapte, sintetizăm, printr-o analiză aprofundată a literaturii de specialitate, activitatea a numeroși cercetători și dintr-o gamă largă de discipline, care sunt lucrările sursă autorizate relevante pentru subiectul ales și care sunt cercetătorii care au ajuns anterior la rezultate și concluzii valoroase în acest domeniu.

Toți acești autori și lucrările lor anterioare au reprezentat un punct de referință important în determinarea metodelor de cercetare care ar trebui utilizate și, mai ales, a perioadei care ar trebui examinată în lumina presei. În partea empirică a tezei, acestea au stat la baza alegerii unui număr de șase cotidiane diferite. În capitolul al optulea, referitor la metodologie, descriem aplicabilitatea excelentă a analizei calitative de conținut aleasă și oportunitatea de a o completa cu o analiză cantitativă de conținut bazată pe un formular de codificare complex. Prin urmare, aceasta este utilizată ca o metodă complementară de sprijin care, în opinia noastră, va rafina și va nuanța în continuare rezultatele cercetării. Descriem, de asemenea, baza de date a periodicelor Arcanum, care a furnizat sursele de presă pentru analiză, și explicăm în detaliu de ce a fost necesară acoperirea unei perioade de aproape cincizeci de ani, din 1894 până în 1940.

În cadrul prezentei lucrări, sunt analizate în total șase ziare din această perioadă: două ziare românești, două ziare maghiare și două ziare maghiare din Transilvania, cele care au publicat cele mai multe articole despre refugiații armeni. Numărul și frecvența articolelor despre aceștia au fost evaluate prin utilizarea unei căutări de cuvinte-cheie în baza de date Arcanum pentru termenul „refugiat armean” atât în limba maghiară, cât și în limba română.

Cele șase ziare au fost apoi selectate, luând în considerare o serie de criterii importante: primul a fost ca fiecare dintre ele să fie un cotidian, apoi ca fiecare să fie considerat un ziar de calitate la momentul respectiv și distribuit unui public larg. În al doilea rând, era de asemenea important ca fiecare regiune să fie reprezentată de o pereche de ziare, unul conservator și unul liberal. În conformitate cu această selecție, lista mea de ziare a fost următoarea: presa maghiară a fost reprezentată de cotidianul conservator *Budapesti Hírlap* din Budapesta și de cotidianul budapestan mai liberal *Pesti Napló*; presa română de cotidianul conservator *Universul* și de cotidianul de stânga, democratic *Adevărul*, ambele din București; iar presa maghiară din Transilvania de cotidianul conservator *Ellenzék* din Cluj (Kolozsvár) și de cotidianul liberal brașovean (Brassó) *Brassói Lapok*.

Analiza materialelor de presă este prezentată separat, în trei studii de caz, pentru a face cercetarea mai transparentă, rezultatele mai precise, iar analiza produselor de presă din cele trei regiuni mai comparabilă. Au fost definite diferite categorii tematice pentru a facilita interpretarea și categorizarea ulterioară a articolelor. Prima dintre aceste șase categorii a fost intitulată *Reprezentarea persecutării armenilor în Imperiul Otoman*, care a inclus în principal articole publicate în momentul masacrelor Hamidiene și al masacrului de la Adana. Cu alte cuvinte, toate relatările despre masacrele care au avut loc înainte de Primul Război Mondial și de genocid. Ziarele din perioada de dinaintea războiului au acoperit o cantitate surprinzătoare din soarta crudă a armenilor din imperiu. Aceste articole – în principal știri, editoriale și, ocazional, câteva reportaje – pot fi considerate, în general, scrieri de înaltă calitate, credibile, având în vedere faptele istorice. Cifrele pe care le ofereau erau în mare parte factuale, evenimentele erau deseori descrise cu acuratețe de către corespondenții lor de la fața locului, iar armenii erau de cele mai multe ori abordați cu simpatie, empatie și compasiune.

Evenimentele din Primul Război Mondial se încadrează în următoarea categorie. Acesta este grupul de evenimente care a apărut în ziarele studiate în modul cel mai divers și, de asemenea, cu cele mai puține articole. Totuși, această diversitate s-a făcut în detrimentul unei relatări credibile, deoarece cenzura militară puternică a acestor articole a limitat drastic ceea ce putea fi

publicat la acea vreme. Aceasta înseamnă, de asemenea, că această categorie arată o schimbare semnificativă de perspectivă în ceea ce privește faptul dacă refugiarea armenilor din patria lor a fost raportată credibil – sau nu. Astfel, faptul că Regatul României și Ungaria de la acea vreme erau inamici sau aliați ai Imperiului Otoman a avut un impact semnificativ asupra tonului articolelor scrise în timpul războiului.

Următoarea categorie, *Nansen și discursul internațional al Ligii Națiunilor privind refugiații*, se poate spune că este cea mai consistentă și similară în toate ziarurile studiate. Având în vedere că delegați din ambele state au participat la diferitele sesiuni ale Ligii Națiunilor, știrile și rapoartele despre acestea au fost în mare parte identice. Un alt aspect important este acela că articolele publicate nu mai erau distorsionate de existența cenzurii din timpul războiului în anii 1920.

Următoarea categorie, *Dispute privind sosirea, cazarea și înregistrarea refugiaților*, este foarte largă și variată. În acest caz, considerăm important să subliniem în primul rând că această categorie nu include doar problemele refugiaților sosiți pe teritoriile României, Transilvaniei și Ungariei, ci și că lucrările au oferit o perspectivă europeană și chiar globală asupra modului în care diferite țări au încercat să abordeze această problemă. Indiferent de faptul că nu au scris despre refugiații care ajung în propriile lor țări, poziția jurnaliștilor sau cel puțin a redacției cu privire la cazul armenilor a fost clar vizibilă în aceste articole.

De înțeles, a existat și o temă care a explorat *Problemele integrării refugiaților sosiți*. Nici în această categorie nu era justificată limitarea articolelor relevante la cele care se ocupau exclusiv de integrarea refugiaților sosiți în România și Ungaria. În principal pentru că, din păcate, prea puține articole au fost scrise pe această temă. Prin urmare, toate rapoartele privind integrarea armenilor solicitanți de azil, indiferent de locul geografic în care aceasta a avut loc, au fost incluse în această secțiune. Cu toate acestea, trebuie remarcat faptul că, la prima vedere, această categorie poate fi destul de dezamăgitoare. Având în vedere numărul mare de refugiați care ajung în România, ar fi fost de așteptat ca presa românească să urmărească și să relateze despre drumul refugiaților către integrare. Cu toate acestea, au fost publicate puține articole pe această temă, iar motivele pentru acest lucru au fost explicate mai târziu.

În cele din urmă, în plus față de cele de mai sus, a fost adăugată o a șasea categorie intitulată „*Altele*”, la care fiecare ziar a contribuit cu articole despre refugiații armeni dintr-o perspectivă diferită. De asemenea, este important de remarcat faptul că, pentru unele categorii, a fost

necesar să se stabilească subdiviziuni suplimentare de conținut pentru transparență și ușurință în organizare.

Studii de caz sunt prezentate în următoarele capitole ale tezei, iar în final concluziile cercetării de presă. Primul studiu de caz (capitolul nouă) analizează cele două cotidiene naționale din Budapesta, al doilea (capitolul zece) examinează cotidienele din București, iar ultimele două ziare care reprezintă presa maghiară din Transilvania sunt prezentate într-un studiu de caz separat (capitolul unsprezece).

Din cercetare reiese clar că cele patru ziare naționale au reflectat asupra situației refugiaților armeni mult mai mult decât omologii lor din Transilvania, care pot fi considerate organe de presă regională. Cel de-al treilea studiu de caz explorează astfel o interpretare particulară și mai restrânsă a problemei și diseminarea acesteia către un public mai restrâns, însă rezultatele sunt cu siguranță interesante, având în vedere că Transilvania a fost mai întâi sub stăpânire maghiară și apoi română în perioada studiată. Cea mai mare diferență între articolele din corpus-ul de presă este, de asemenea – și aceasta este cea mai interesantă parte a cercetării – dacă cenzura militară era în vigoare în momentul în care articolele au fost scrise. Aceasta, de fapt, a limitat și a denaturat foarte mult veridicitatea știrilor și evenimentelor raportate, la fel ca și regiunea geografică din care provenea articolul. De fapt, rapoartele transmise prin telegraf din marile orașe ale Imperiului Otoman și difuzate de propaganda turcă, precum și articolele preluate din presa occidentală de către cotidiene, prezintă o imagine foarte diferită a armenilor. Tocmai acești factori oferă cele mai valoroase și interesante rezultate ale cercetării.

Având în vedere faptul că nici presa românească și nici în cea maghiară nu a constituit vreodată subiectul unei cercetări cuprinzătoare pe această temă, respectiv a măsurii în care presa contemporană s-a ocupat de armenii care au devenit emigranți forțați după genocid, prezenta temă de cercetare poate fi considerată inovatoare și unică.

Cuvinte cheie:

armeni, genocid, genocidul armean, migrație forțată, cercetare de presă, Primul Război Mondial

Cuprins

1. Introducere.....	5
1.1. <i>Introducere</i>	5
1.2. <i>Ipoteze și întrebări</i>	7
1.3. <i>Argument</i>	8
2. Istoria Armeniei pe scurt.....	11
2.1. <i>Istoria armenilor</i>	11
2.2. <i>Cuceririle marilor puteri – Istoria armenilor de la origini până la stăpânirea turcilor otomani</i>	12
2.3. <i>Relația otomano–armeană și chestiunea armeană</i>	14
3. Genocidul armean.....	19
3.1. <i>Masacrele Hamidiene (1894–1896)</i>	19
3.2. <i>Masacrul de la Adana</i>	21
3.3. <i>Ideologia naționalistă</i>	23
3.4. <i>Genocidul tinerilor turci (1915–1918)</i>	27
3.5. <i>Masacrele kemaliste (1920–1923)</i>	30
4. Negarea genocidului.....	34
4.1. <i>Poziția făptuitorului</i>	34
4.2. <i>Motivele impunității în Turcia și repercursiunile internaționale ale evenimentelor</i>	37
4.3. <i>Recunoașterea genocidului</i>	41
5. Poziția marilor puteri ale vremii față de genocid și migrația generată acesta.....	42
5.1. <i>Migrația internațională în cifre</i>	45
5.2. <i>Organizații umanitare</i>	49
5.3. <i>Responsabilitatea Germaniei în genocid</i>	52
6. Refugiați armeni în urma genocidului.....	59
6.1. <i>Măsuri politice privind relocarea refugiaților</i>	59
6.2. <i>Primii armeni în regiunea noastră</i>	64
6.3. <i>Chestiunea refugiaților armeni în România</i>	70
6.4. <i>Refugiați armeni în Ungaria</i>	79
7. <i>Eseu bibliografic</i>	84
8. <i>Aspecte metodologice</i>	99
8.1. <i>Aspecte de aplicare a metodologiei selectate</i>	100
8.2. <i>Descrierea corpusului empiric</i>	103
9. <i>Primul studiu de caz: Presa maghiară despre refugiații armeni</i>	110
9.1. <i>Cotidienele din Budapesta și provocările prieteniei turco-ungare</i>	110
9.2. <i>Reprezentarea persecutării armenilor din Imperiul Otoman</i>	112
9.3. <i>Evenimentele din timpul Primului Război Mondial</i>	136

9.4. <i>Nansen și discursul internațional al Ligii Națiunilor privind refugiații</i>	138
9.5. <i>Dispute privind sosirea, acomodarea și înregistrarea refugiaților</i>	144
9.6. <i>Problemele integrării refugiaților sosiți</i>	150
9.7. <i>Altele</i>	156
9.8. <i>Sumar</i>	159
10. Al doilea studiu de caz: Presa română despre refugiații armeni	169
10.1. <i>Cotidienele din București și opiniile lor anti-turcești</i>	169
10.2. <i>Reprezentarea persecutării armenilor din Imperiul Otoman</i>	171
10.3. <i>Evenimentele din timpul Primului Război Mondial</i>	184
10.4. <i>Nansen și discursul internațional al Ligii Națiunilor privind refugiații</i>	188
10.5. <i>Dispute privind sosirea, acomodarea și înregistrarea refugiaților</i>	192
10.6. <i>Problemele integrării refugiaților sosiți</i>	202
10.7. <i>Asistență</i>	208
10.8. <i>Sumar</i>	209
11. Al treilea studiu de caz: Presa maghiară din Transilvania	217
11.1. <i>Presa scrisă din Cluj și Brașov</i>	217
11.2. <i>Reprezentarea persecutării armenilor din Imperiul Otoman</i>	220
11.3. <i>Evenimentele din timpul Primului Război Mondial</i>	228
11.4. <i>Nansen și discursul internațional al Ligii Națiunilor privind refugiații</i>	228
11.5. <i>Dispute privind sosirea, acomodarea și înregistrarea refugiaților</i>	234
11.6. <i>Problemele integrării refugiaților sosiți</i>	235
11.7. <i>Comemorare și asistență</i>	241
11.8. <i>Sumar</i>	244
12. Concluzii	254
12.1. <i>Rezultatele cercetării</i>	254
12.2. <i>Limitele cercetării</i>	262
13. Bibliografie	264
13.1. <i>Cărți de specialitate și volume de studii editate</i>	264
13.2. <i>Surse electronice</i>	275
13.3. <i>Surse de presă folosite</i>	280
13.4. <i>Surse de presă folosite în primul studiu de caz</i>	280
13.5. <i>Surse de presă folosite în al doilea studiu de caz</i>	287
13.6. <i>Surse de presă folosite în al treilea studiu de caz</i>	295
14. Anexe	298

Bibliografie

Cărți de specialitate și volume de studii editate

- Aghbashian, Hambersom (2018). *Turkish Intellectuals Who Have Recognized the Reality of the Armenian Genocide*. Altadena: Nor Or Publishing Association, Inc.
- Akçam, Taner (2004). *From Empire to Republic: Turkish Nationalism and the Armenian Genocide*. London – New York: Zed Books Ltd.
- Akçam, Taner (2012). *The Young Turks' crime against humanity: the Armenian genocide and ethnic cleansing in the Ottoman Empire*. New Jersey – Oxfordshire: Princeton University Press.
- Akhavan, Payam (2012). *Reducing Genocide to Law. Definition, Meaning, and the Ultimate Crime*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Antal, László (1976). *A tartalomlemezés alapjai*. Budapest: Magvető.
- Arachelian, Vartan (2013). *Istoria și fantomele sale: „Chestiunea armeană” în arhivele diplomatice românești*. București: Ararat.
- Astourian, Stephan H. (1999). Modern Turkish Identity and the Armenian Genocide. From Prejudice to Racist Nationalism. In Hovannisian, Richard G. (ed.), *Remembrance and denial: the case of the Armenian genocide* (pp.: 23–49). Michigan: Wayne State University Press.
- Avedian, Vahagn (2013). Recognition, Responsibility and Reconciliation. The Trinity of the Armenian Genocide. *Europa Ethnika*, LXX(3), 77–86.
- Balakian, Grigoris (2009). *Armenian Golgotha: A Memoir of the Armenian Genocide, 1915–1918*. New York: Vintage Books.
- Balakian, Peter (2009). *The Burning Tigris. The Armenian Genocide and America's Response*. The Burning Tigris: Harper Collins e-books.
- Baser, Bahar & Swain, Ashok (2009). Diaspora Design Versus Homeland Realities: Case Study of Armenian Diaspora. *Caucasian Review of International Affairs*, 3(1), 45–62.
- Birkás, Anna (2011). A menekültlét arcai. Örmény menekültek és a menekültügy kialakulása. *Korall*, 46(5), 42–65.
- Bíró, Sándor (1989). *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok (1867–1940)*. Bern: Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem.
- Bloxham, Donald, & Moses, Dirk A. (2012). *The Oxford Handbook of Genocide Studies*. Oxford: Oxford University Press.
- Bounmotian, George A. (2006). *A Concise History of the Armenian People (From Ancient Times to the Present)*. Costa Mesa, California: Mazda Publishers, Inc.
- Charny, Israel W. (ed.). (1999). *Encyclopedia of Genocide*. California: ABC-CLIO.

- Cheterian, Vicken (2018). Censorship, indifference, oblivion. The Armenian genocide and its denial. In *Truth, Silence and Violence in Emerging States* (pp.: 188–214). London: Routledge.
- Çiçek, Kemal (2010). Relocation of the Ottoman Armenians in 1915: A Reassessment. *Review of Armenian Studies* (22), 115–134.
- Cohan, Sarah (2005, National Council for the Social Studies). A Brief History of the Armenian Genocide. *Social Education*, 69(6), 333–337.
- Çora, Ali Nazmi (2021). *Armenian Genocide, a Big Lie. Damn Lies and Facts about So-Called "Armenian Genocide"*. Istanbul: Sonçağ Academy Publications.
- Dărăban, Claudia (2018). Impactul genocidului asupra evoluției comunității armene din România interbelică (Disertație doctorală). Cluj-Napoca: Școala Doctorală de Relații Internaționale și Studii de Securitate.
- Dărăban, Claudia (2021). Dimensiunea juridică și administrativă a imigrației armenilor în România interbelică. In Dărăban, Claudia, Nastasă-Kovács, Lucian & Veres, Ilka (eds.), *Armenii din România* (pp.: 1–19). Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.
- Dărăban, Claudia (2021). Organizații de asistență socială și umanitară ale comunității armene din România interbelică. In Dărăban, Claudia, Nastasă-Kovács, Lucian & Veres, Ilka (eds.), *Armenii din România*. Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.
- Demirdjian, Alexis (ed.). (2016). *The Armenian Genocide Legacy* (Palgrave Studies in the History of Genocide. Vol. I.). London: Palgrave Macmillan.
- Demirdjian, Alexis (ed.). (2017). *The Armenian Genocide Legacy*. London: Palgrave MacMillan.
- Durmuş, Neslihan Karataş (ed.). (2017). *A Legal Review of the 1915 Events in 100th Anniversary on the Basis of Historical Findings*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- Secretarul General al Națiunilor Unite. (12.01.1951). Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. Paris, France.
- Gazdovits, Miklós (2000). *Az erdélyi örmények történetéből*. Cluj-Napoca [Kolozsvár]: Református Sajtóközpont Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpontja.
- Gazdovits, Miklós (2006). *Az erdélyi örmények története*. Cluj-Napoca [Kolozsvár]: Kriterion.
- Gust, Wolfgang (ed.). (2014). *The Armenian Genocide. Evidence from the German Foreign Office Archives, 1915–1916*. New York – Oxford: Berghahn Books.
- Györffy, Gábor (2014). A magyar nyelvű sajtó és sajtószabadság története Romániában 1918–1989. In Apró, István & Paál, Vince (eds.), *A határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig: Fejezetek a magyar sajtószabadság történetéből* (pp.: 97–164). Budapest: Médiatudományi Intézet.

- Hajdu, Gábor (2018). A kvantitatív és a kvalitatív társadalomtudományi kutatás módszerei – dióhéjban. *Forum Sententiarum Curiae*, II(1), 1–5.
- Harootunian, Harry D. (2019). *The Unspoken as Heritage. The Armenian Genocide and Its Unaccounted Lives*. Durham: Duke University Press.
- Hoffmann, Tessa (2015). Drawing Conclusions: Lessons and Effects of the Armenian Genocide. *Armenological Issues*, I(4), 3–20.
- Holborn, Louise W. (Oct. 1938). The legal status of political refugees, 1920–1938. *The American Journal of International Law*, XXXII(4), 680–703.
- Hovannasian, Richard G. (1985). The Armenian Question, 1878–1923. In T. P. Tribunal (szerk.), *The crime of silence: the Armeniain genocide* (pp.: 11–33). Zed Books Ltd.
- Hovannisian, Richard G. (1997). The Armenian Question in the Ottoman Empire, 1876–1914. In Hovannisian, Richard. G. (ed.), *The Armenian People: From Ancient to Modern Times* (Vol. II.). New York: St. Martin's Press.
- Hovannisian, Richard G. (1999). Introduction: The Armenian Genocide. Remembrance and Denial. In Hovannisian, Richard. G. (ed.), *Remembrance and denial: the case of the Armenian genocide* (Wayne State University Press, Detroit, Michigan, pp.: 13–21). Detroit, Michigan: Wayne State University Press.
- Hovannisian, Richard G. (ed.). (2003). *Looking Backward, Moving Forward. Confronting the Armenian Genocide*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Hovhanessian, Eghia (1934). *Armenia népe*. Gödöllő: Kalántai Nyomda.
- Hovhannisjan, Edgar (2015). Örménymészárlások Abdul-Hamid uralkodása idején: Az örmények kiirtásának első hulláma az Oszmán Birodalomban. In *Az örmény nép tragédiája az I. Világháborúban. 100 éve történt az örmény népirtás* (pp.: 44–49). Budapest: Katalógus – Az Országos Széchényi Könyvtár és az Örmény Nemzeti Könyvtár kiállítása.
- Hovhannisján, Nikolaj (2009). *Az Örmény Genocídium*. Budapest: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület.
- Ihrig, Stefan (2016). *Justifying Genocide: Germany and the Armenians from Bismarck to Hitler*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.
- Ihrig, Stefan (2018). Germany and the 1890s Armenian massacres: Question of Morality in foreign Policy. *Open Edition Journals*, 11, 75–92.
- Ionescu, Ștefan Cristian (2021). Cetățeni loiali sau refugiați apatrizi periculoși? „Problema armeană” în România în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, 1940-1944. In Dărăban, Claudia & Nastasă-Kovács., Lucian & Veres, Ilka (eds.), *Armenii din România* (pp.: 1–22). Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale.
- Jones, Adam (2011). *Genocide: a comprehensive introduction* (2nd edition). London and New York: Routledge.

- Kempler, Szonja (2014). Örményország. Egy négyezer éves nép. Örök megosztottságban. *Erdélyi Örmény Gyökerek*, XVIII(4), 10–13.
- Kévorkian, Raymond (2011). *The Armenian Genocide. A Complete History*. London – New York: I. B. Tauris.
- Kieser, Hans-Lukas (2010). Germany and the Armenian Genocide of 1915–17. In J. C. Friedman (ed.), *The Routledge History of the Holocaust* (pp.: 30–44). London: Routledge.
- Kiss, Ferenc (2014). *Szongott Kristóf, Szamosújvár és az erdélyi örmények historikusa*. Cluj-Napoca [Kolozsvár]: Risoprint.
- Kovács, Bálint (2019). Örmények Magyarországon a két világháború között: kapcsolatok és önszerveződés. In Bálint, Máté & Kovács, Bálint (eds.), *Az emlékezet száz éve. Így látja az utókor az örmény népirtást* (pp.: 123–146). Budapest: Studia Armenologica Hungarica.
- Kovács, Bálint (07.06.2022). Scrisoarea lui Kovács Bálint către autor (în arhiva autorului).
- Köpeczi, Béla, ed. (1986). *Erdély története*. Vol. III. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Institutul Național de Statistică. (29.12.1930). Recensământul general al populației României din 1930. București.
- Kránitz, Péter Pál (2013). Az új otthon: örmény menekültek Magyarországon az örmény népirtás után. In Kovács, Bálint, & Pál, Emese (eds.), *Távol az Araráttól: Örmény Kultúra a Kárpát-medencében* (pp.: 104–108). Budapest – Leipzig: Országos Széchényi Könyvtár – Budapest, Történeti Múzeum Leipziger – Universitätsverlag.
- Kránitz, Péter Pál (2015). Orosz és örmény menekültek és a menekültügy az I. világháborút követően Kelet-Európában, különös tekintettel Magyarországra. *Világtörténet*, 37(3), 461–483.
- Kránitz, Péter Pál (2015). The Armenian Genocide in Interwar Hungarian Political Discourse. *Journal of Levantine Studies*, 5(2), 71–86.
- Kránitz, Péter Pál (2016). A menekültügy a magyar politikai diskurzusban (1920-as évek). In G. Keresztes (ed.), *Tavaszi Szél – Spring Wind IV*. (pp.: 421–428). Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége.
- Kránitz, Péter Pál (2016). Demográfiai változások az erdélyi örmények körében a két világháború között. *Regio*, 24(1), 282–302.
- Kránitz, Péter Pál (2016). Justifying Genocide: Germany and the Armenians from Bismarck to Hitler. By Stefan Ihrig. *Hungarian Historical Review*, V(4), 882–932.
- Kránitz, Péter Pál (2016). Menekült vagy migráns? A (kényszer)migráció első nemzetközi meghatározásai. *Regio*, 24(3), 59–81.
- Kránitz, Péter Pál (2016). Repatriáció vagy deportálás? A népszövetségi menekültügy kitelepítési stratégiái az első világháborút követően Délkelet-Európában. In A. e. Bojtos (ed.), *Studia Varia Tanulmánykötet* (pp.: 401–415). Budapest: PPKE BTK.

- Kránitz, Péter Pál (2018). Örmény menekültek Konstantinápolytól Budapestig. A humanitárius politika korlátai a két világháború között, különös tekintettel Délkelet-Európára és Magyarországra. *Századok*, 152(1), 61–84.
- Kunth, Anouche (2018). Treading paths of violence: displacements of bereft Armenian children in the aftermath of genocide. *Research Handbook on Child Migration*, 9–22.
- Kurt, Ümit (2015). Legal and official plunder of Armenian and Jewish properties in comparative perspective: the Armenian Genocide and the Holocaust. *Journal of Genocide Research*, 17(3), 305–326.
- MacKeen, Dawn Anahid (2016). *The Hundred-Year Walk: An Armenian Odyssey*. Boston, Massachusetts: Houghton Mifflin Harcourt.
- Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa. (11.05.1955). 1955. évi 16. törvényerejű rendelet a népirtás büntetének megelőzése és megbüntetése tárgyában 1948. évi december 9. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről. Budapest.
- Majoros, Pál (2004). *A kutatómódszertan alapjai*. Budapest: Perfekt.
- Mann, Michael (2005). *The Dark Side of Democracy Explaining Ethnic Cleansing*. Cambridge – New York: Cambridge University Press.
- Marashlian, Levon (1999). Finishing the Genocide. Cleansing Turkey of Armenian Survivors, 1920–1923. In Hovannisian, Richard G. (ed.), *Remembrance and denial: The case of the Armenian genocide* (pp.: 113–145). Detroit, Michigan: Wayne State University Press.
- Melson, F. Robert. (2008). Introduction. *Holocaust and Genocide Studies* Oxford: Oxford Academic, 22 (2), 1–6.
- Merenics, Éva (2015). Individuality, Collectivity, Locality and Transnationality in Armenian Genocide Processing [Individualitás, kollektivitás, lokalitás és transznacionalitás az örmény népirtás feldolgozásában]. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem – disertație doctorală.
- Merenics, Éva (2018). Örményellenesség és népirtás az Oszmán Birodalom végnapjaiban. In Czézár, Nikolett & Kovács, Bálint & Óze, Sándor (eds.), *Az örmény nép tragédiája az I. világháborúban – 100 éve történt az örmény népirtás*. Budapest: Magyar Napló.
- Miller, Donald E. & Miller, Lorna (1999). *Survivors: An Oral History Of The Armenian Genocide*. Berkeley: University of California Press.
- Morgenthau, Henry (1918). *Ambassador Morgenthau's Story*. New York: Doubleday, Page & Company.
- Mouradian, Khatchig (2018). Internment and destruction. Concentration camps during the Armenian genocide, 1915–16. In S. Manz & P. Panayi & M. Stibbe, *Internment during the First World War. A Mass Global Phenomenon* (pp.: 145–161). London: Routledge.
- Mouradian, Khatchig (2021). *The Resistance Network. The Armenian Genocide and Humanitarianism in Ottoman Syria, 1915–1918*. East Lansing: Michigan State University Press.

- Nastasă, Lucian (ed.) (2008). *Armenii din Nord-Vestul Transilvaniei în anii instaurării comunismului (1945–1953) Mărturii documentare*. Cluj-Napoca: Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală.
- Ohanian, Daniel (2017). Sympathy and Exclusion: The Migration of Child and Women Survivors of the Armenian Genocide from the Eastern Mediterranean to Canada, 1923–1930. *Genocide Studies International*, 11(2), 197–215.
- Okkenhaug, Inger Marie (2015). Religion, Relief and Humanitarian Work Among Armenian Women Refugees in Mandatory Syria, 1927–1934. *Scandinavian Journal of History*, 40(3), 432–454.
- Paál, Vince (2019). *Tanulmányok a magyar sajtószabadság történetéhez 1867–1944*. Budapest: Médiatudományi Intézet.
- Pál, Judit (1996). Az erdélyi örmények és beilleszkedésük a magyar társadalomba. *Limes* (3), 45–51.
- Pál, Judit (1996). Az örmények a Székelyföld gazdasági életében a 19. század közepéig. In D. Lipták, & É. Ring, *Tradíciók és modernitás. Közép- és kelet-európai perspektívák. Gazdaság és társadalomtörténeti füzetek* (Vol. IV, pp.: 35–50). Budapest.
- Pál, Judit (1997). Az erdélyi örmény népesség számának alakulása és szerkezete a 18. században. Az örmények betelepítése Erdélybe. *Erdélyi Múzeum*, LIX(1-2), 104–120.
- Pál, Judit (1999). Az erdélyi örmények és beilleszkedésük a magyar társadalomba. In Balog, Béni (ed.), *Kötődések Erdélyhez*. Tatabánya.
- Pál, Judit (2005). *Armeni în Transilvania. Contribuții la procesul de urbanizare și dezvoltare economică a provinciei / Armenians in Transylvania. Their Contribution to the Urbanization and the Economic Development of the Province*. Cluj-Napoca: Editura Institutului Cultural Român.
- Pál, Judit (2007). Az örmények integrálódása és az örménységkép változásai Erdélyben a 18–19. században. In Kovács, Bálint & Öze, Sándor, *Örmény diaszpóra a Kárpát-medencében* (pp.: 77–94). Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar.
- Pál, Judit (2015). A betelepéstől a beilleszkedésig. Az erdélyi örmények. *Rubicon történelmi magazin* (5–6), 42–45.
- Panian, Karnig (2015). *Goodbye, Antoura: A Memoir of the Armenian Genocide*. Redwood, California: Stanford University Press.
- Poósz, Lóránd (2009). Az örmény népirtásról és erdélyi visszhangjáról. *Erdélyi Örmény Gyökerek*, 13(146), 20–25.
- Prisac, Lidia (2017). Problema emigrării armenilor peste Nistru în România interbelică în documentele Arhivei Naționale a Republicii Moldova. *Istorie, Cultură și Cercetare*, 2, 172–188.

- Prisac, Lidia (2018). Exodul armenilor după genocid și sovietizare în România regală (1915/1918–1924). *The 1st Annual Kurultai of the Endangered Cultural Heritage*, 85–99.
- Prisac, Lidia (2021). Ecourile genocidului armean – Orfelinatul de la Strunga. In Dărăban, Claudia, Nastasă-Kovács Lucian, & Veres, Ilka (eds.), *Armenii din România* (pp.: 1–47). Cluj-Napoca: Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale.
- Prisac, Lidia & Gumenai, Ion (2019). Armenii din Basarabia În Contextul Marii Uniri. In R. L. Manolache C. (ed.). *"Historia est Magistra Vitae: Valori, paradigme, personalități" In honorem profesor Ion Eremia* (pp.: 547–561). Chișinău: Biblioteca Științifică Centrală.
- Prisac, Lidia & Xenofontov, Ion (2017). Genocidul, refugiații armeni și România Mare (1918–1940). *Akademos* (3), 103–114.
- Puskás, Attila (2016). *Az erdélyi örmények nyomában – Pe urmele armenilor din Transilvania – Auf den Spuren der Armenier in Siebenbürgen*. Gheorgheni [Gyergyószentmiklós]: Mark House.
- Sahakyan, Vahe (2015). Between Host-Countries and Homeland: Institutions, Politics and Identities in the Post-Genocide Armenian Diaspora (1920s to 1980s). *Disertație doctorală*. Ann Arbor: University of Michigan.
- Selian, Sergiu (1999). *Schiță istorică a comunității armenice din România*. București: Ararat.
- Siruni, Hagop Djololian (1944). *Armenii în Viața Economică a Țărilor Române*. București: Institutul de Studii și Cercetări Balcanice.
- Suny, Ronald Grigor (2015). *"They Can Live in the Desert but Nowhere Else" A History of the Armenian Genocide*. Princeton – Oxford: Princeton University Press.
- Szimonjan, Anahit (1996). *A magyarországi örmény sajtó XIX–XX. századi története*. Budapest: Országos Örmény Önkormányzat.
- Szongott, Kristóf (2014). *Orașul Liber Regal Gherla. Volumul I. Generalități*. (L. Nastasă, ed.) București: Ararat.
- Tarján, Gábor G. (2017). Ahogy magukat nevezik – magyar örmények. *Acta historica* (141), 105–118.
- Vallasek, Júlia (2017). „Höst ne csak legendaszerű vértetben...” Hadirokkantak megjelenítése az első világháborús magyar sajtóban. In Kappanyos, András (ed.), *E nagy tivornyán: Tanulmányok 1916 mikrotörténelméből* (pp.: 349–377). Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont.
- Vosganian, Varujan (2012). *Suttogások könyve*. Budapest: Orpheusz.
- Waller, James E. (2002). *Becoming Evil: How ordinary people commit genocide and mass killing* (1st edition). Oxford: Oxford University Press.
- Watenpaugh, Keith David (2014). Between Communal Survival and National Aspiration: Armenian Genocide Refugees, the League of Nations, and the Practices of Interwar

Humanitarianism. In: *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development*, 5(2), 159–181.

Weber, Robert Philip (1990). *Basic Content Analysis*. Beverly Hills: Sage Publications.

Werfel, Franz (2015). *A Musza Dagh negyven napja*. Budapest: Partvonal.

Zayas, Alfred de. (2010). *The Genocide Against the Armenians 1915–1923 and the Relevance of the 1948 Genocide Convention*. Beirut: Haigazian University.

Surse electronice

Arcanum Digitális Könyvtár. (s. d.). *Pesti Napló*. Accesat: 08.02.2024, sursa: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/PestiNaplo/>

Arcanum Digitális Könyvtár. (s. d.). *Budapesti Hírlap*. Accesat: 08.02.2024, sursa: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/BudapestiHirlap/>

Armenian Genocide Collection (s. d.). Accesat: 22.05.2024, sursa: USC SHOAH Foundation: <https://sfi.usc.edu/collections/armenian>

Bjørnlund, Matthias (2020). *academia.edu*. Accesat: 03.09.2022, sursa: Birds Nest - on the Danish orphanage for Armenian genocide survivors in Lebanon: https://www.academia.edu/42881210/Birds_Nest_on_the_Danish_orphanage_for_Armenian_genocide_survivors_in_Lebanon

Ciachir, Dan (2023). *Universul, primul ziar românesc modern*. 10.06.2023. Accesat: 31.05.2024, sursa: https://www.dcnnews.ro/universul-primul-ziar-romanesc-modern-a-functionat-pana-in-1953-si-era-cel-mai-popular-din-romania-in-el-apareau-mare-parte-dintre-schitele-lui-caragiale_919239.html.

Cosmeanu, Marius (24.04.2015). *Armenii din România și recunoașterea Genocidului Armean: „Probabil că va mai dura. Nu mult, dar va mai dura”*. Accesat: 22.05.2022, sursa: România Liberă: <https://romanalibera.ro/sport/atletism/armenii-din-romanai-si-recunoasterea-genocidul-armean-probabil-ca-va-mai-dura-nu-mult-dar-va-mai-dura-373761/>

Cseke, Balázs (29.10.2019). *Index külföld*. Accesat: 17.01.2023, sursa: Index.hu: https://index.hu/kulfold/2019/10/29/hatarozatban_ismerte_el_az_ormeny_nepirtast_az_amerikai_kepviselohaz/

Dakessian, Antranik (05.09.2018). *Armenians Abroad: Between Diaspora and the State*. Accesat: 22.09.2022, sursa: Arab Reform Initiative. Research Paper: <https://www.arab-reform.net/pdf/?pid=2048&plang=en>

Enciclopedia României [România enciklopédiája] (s. d.). Accesat: 29.03.2024, sursa: <https://www.enciclopediaromaniei.ro/wiki/Universul>.

Hadjilyra, Alexander Michael (s. d.). *The Armenian Legion*. Accesat: 19.03.2023, sursa: https://www.academia.edu/34207177/The_Armenian_Legion

- Facing History (16.03.2008). *Excerpt from Axis Rule in Occupied Europe by Raphael Lemkin*.
 Accesat: 15.05.2023, sursa: facinghistory.org: <https://www.facinghistory.org/resource-library/excerpt-axis-rule-occupied-europe-raphael-lemkin>
- Institutul Român Pentru Drepturile Omului (s. d.). *Convenția Pentru Prevenirea și Reprimarea Crimei de Genocid*. Accesat: 29.05.2024, sursa: https://irido.ro/irido/pdf/089_ro.pdf.
- Jordáky, Lajos (s. d.). *Kriterion Könyvkiadó*. Accesat: 10.05.2024, sursa: <https://kriterion.ro/glossary/brassoi-lapok/>.
- Jordáky, Lajos (1981). *Romániai magyar irodalmi lexikon: Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés I. (A–F)*. Accesat: 10.05.2024, sursa: Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/03600/03628/html/b.htm#BrassóiLapok>
- Jordáky, Lajos (1981). *Romániai magyar irodalmi lexikon: Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés I. (A–F)*. Accesat: 09.05.2024, sursa: Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/03600/03628/html/e.htm#Ellenzék>
- Kereszty, András (1997). *Tények könyve 1997*. Accesat: 13.05.2024, sursa: Arcanum
 Kézikönyvtár: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/1997-11FD1/vilagpolitika-13206/a-vilag-orszagai-1323E/ormen>
- Kovács, Bálint (Iunie 2007). *Örmény diaszpóra a Kárpát-medencében II. - Az erdélyi örmények interregionális kulturális kapcsolatai 17–18. században*. Accesat: 24.02.2018, sursa: Sulinet Örökségtár:
https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/ormenyek/ormeny_diaszpora_a_karpat_medenceben_ii/pages/magyar/005_kovacs_balint.htm
- Kovács, Bálint (Iulie-August 2012). Az erdélyi örmények származásának „emlékezeti helye”: az Ani-örmény toposz. *Erdélyi Örmény Gyökerek, XVI*, 23–29. Accesat: 29.02.2018, sursa: http://epa.oszk.hu/01400/01440/00075/pdf/EPA01440_EOGYKE_2012_07-08.pdf.
- Kovács, Bálint (2015). *Reproduktion der Diaspora. Armenische Ansiedlungen im östlichen Europa nach dem Genozid am Beispiel Gherla/ Armenierstadt in Siebenbürgen [A diaszpóra gyarapodása. Örmény települések Kelet-Európában a népiirtás után, Szamosújvár példájával Erdélyben]*. Accesat: 08.06.2022, sursa: https://www.academia.edu/26066514/Reproduktion_der_Diaspora
- League of Nations (12.05.1926). *League of Nations Archives, Refworld.org*. Accesat: 17.03.2023, sursa: Arrangement Relating to the Issue of Identify Certificates to Russian and Armenian Refugees, League of Nations, Treaty Series Vol. LXXXIX, No. 2004: <https://www.refworld.org/docid/3dd8b5802.html>
- League of Nations (12.05.1926). *League of Nations Archives, Refworld.org*. Accesat: 04.04.2023, sursa: Arrangement of 12 May 1926 relating to the Issue of Identity Certificates to Russian and Armenian Refugees: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=publisher&docid=3dd8b5802&skip=0&publisher=LON&query=armenian&searchin=fulltext&sort=date>

- League of Nations (30.06.1928). *League of Nations Archives, Refworld.org*. Accesat: 03.04.2023, sursa: Arrangement Relating to the Legal Status of Russian and Armenian Refugees: <http://www.refworld.org/docid/3dd8cde56.html>
- League of Nations. (30.06.1928). *League of Nations Archives, Refworld.org*. Accesat: 03.04.2023, sursa: League of Nations, Arrangement Concerning the Extension to Other Categories of Certain Measures Taken in Favour of Russian and Armenian Refugees, 30 June 1928, League of Nations, Treaty Series, 1929; 89 LoNTS 63.: <https://www.refworld.org/topic,50ffbce5307,50ffbce5361,42cb8d0a4,0,,,.html>
- Magyar Katolikus Lexikon (s. d.). *Vákár*. Accesat: 30.06.2024, sursa: <https://lexikon.katolikus.hu/V/Vákár.html>
- Merenics, Éva (Noiembrie-Decembrie 2015). Az adanai mérszárlás. *Rubicon Online* (5–6). Accesat: 22.01.2022, sursa: Rubicon Online: <https://rubicon.hu/cikkek/az-adanai-meszarlal>
- Oprea, Horia Dumitru (01.08.2013). *Istoriile regăsite*. Accesat: 25.05.2024, sursa: <https://istoriiregăsite.wordpress.com/2013/08/01/istoria-gazetei-adevarul/#more-28639>.
- Poósz, Lóránd (s. d.). *Az örmény népirtásról és erdélyi visszhangjáról*. Accesat: 09.06.2022, sursa: https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/ormenyek/tanulmanyok_az_ormeny_nepirtas_temakorebol/pages/015_Az_Ormeny_nepirtas_visszhangja.htm
- Sárközy, Miklós (2018). *A magyar turanizmus története*. Accesat: 28.06. 2024, sursa: https://mersz.hu/dokumentum/matud__134/#matud_147_p22
- Smythe, Dana Renee (2001). Remembering the Forgotten Genocide: Armenia in the First World War. Johnson City: *East Tennessee State University, Electronic Theses and Dissertations*. Accesat: 09.06.2022, sursa: <https://dc.etsu.edu/etd/118>.
- Szabolcsi, Miklós (s. d.). *A magyar sajtó története. Online kiadványok*. (M. Szabolcsi, ed.) Accesat: 18.02.2023, sursa: Arcanum Digitális Könyvtár: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/SajtoTortenet-a-magyar-sajto-tortenete-1/a-magyar-sajto-tortenete-ii-1-18481867-1253/509a-hatvanas-evak-sajtoja-18601867-1863/541ii-a-felirati-es-a-deak-parti-liberalis-sajto-18BC/1-a-pesti-naplo-18601861-ben-18>
- Tarján, M. Tamás (s. d.). *Az I. világháború utolsó békeszerződése*. Accesat: 12.05.2024, sursa: Rubicon Online: <https://rubicon.hu/kalendarium/1923-julius-24-az-i-vilaghaboru-utolso-bekeszerzodese>
- Taylor, Jessica L. (2009). Through the Eyes of the Post: American Media Coverage of the Armenian Genocide. *Electronic Theses and Dissertations. Paper 1862*. (Disertație doctorală). Accesat: 22.05.2023, sursa: <https://dc.etsu.edu/etd/1862>
- Țone, Florentina (s. d.). *Historia.ro*. Accesat: 23.04.2024, sursa: https://web.archive.org/web/20140313153946/http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/adevarul-aniversara.

United Nations High Commissioner for Refugees (s. d.). *Fridtjof Nansen: 1920–1930*. Accesat: 11.02.2023, sursa: UNHCR: <https://www.unhcr.org/fridtjof-nansen-1920-1930.html?query=Nansen>

United States Holocaust Memorial Museum (s. d.). *The Armenian Genocide (1915–16): Overview*. Accesat: 22.05.2022, sursa: Holocaust Encyclopedia: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-armenian-genocide-1915-16-overview>

Varga, Lujza (2021). *Magyar képviselő a Népszövetségben az 1920-as években* (Disertație doctorală). Accesat: 09.03.2024, sursa: [https://btk.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/old/uploads/articles/7429/file/Varga_Lujza_PhD_disszertáció\(1\).pdf](https://btk.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/old/uploads/articles/7429/file/Varga_Lujza_PhD_disszertáció(1).pdf)

Was Essad Bey Too Prolific? (29.06.2011). Accesat: 12.03.2024, sursa: Wayback Machine in Azerbaijan International – arhivat: https://web.archive.org/web/20110629132800/http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/ai152_folder/152_pdf/152_pdf_english/ai_152_eb_chart_prolific_eng.pdf

Wayne State University Press (2003). *Ambassador Morgenthau's Story*. Accesat: 22.05.2022, sursa: Wayne State University Press: <https://www.wsupress.wayne.edu/books/detail/ambassador-morgenthaus-story>

Surse de presă folosite

Adevărul [București], cotidian, 1894–1916, 1919–1937

Brassói Lapok [Brassó/Brașov], cotidian, 1895–1940

Budapesti Hírlap [Budapesta], cotidian, 1894–1939

Ellenzék [Kolozsvár/Cluj], cotidian, 1894–1940

Pesti Napló [Budapesta], cotidian, 1894–1939

Universul [București], cotidian, 1894–1916, 1918–1940